

## ÂŞIK GÜNAY YILDIZ'IN AVCI MUSTAFA İLE ŞAHNİZER SULTAN HİKÂYESİNİN ARKETİPSEL SEMBOLİZM BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ\*\*

ASSESSMENT OF MINSTREL GÜNAY YILDIZ'S STORY OF "HUNTER  
MUSTAFA AND ŞAHNİZER QUEEN" IN THE CONTEXT OF ARCHETYPAL  
SYMBOLISM

АРХЕТИЧЕСКИЕ СИМВОЛЫ В РОМАНЕ АШИК ГЮНАЙ ЙЫЛДИЗА  
“АВЧИ МУСТАФА И ШАНИЗЕР СУЛТАН”

Adem KAYA\*

### ÖZ

Anlatma esasına dayalı türler ait olduğu toplumun siyasi, sosyal, ekonomik ve dini unsurlarını bünyesinde barındıran, geçmişin bilgi ve tecrübesini günümüze taşıma işlevini üstlenen, farklı yöntemler kullanılarak çözümlenmesi gereken sembolik anlamlar yüklü eserlerdir. Merkezinde kolektif bilinçdışının bulunduğu arketipsel sembolizm, edebî eserlerin çözümlenmesinde kullanılan yöntemlerden biridir. Jung, arketiplerin tüm insanlarda görülen müşterek yapılar olduğunu ve ilk insandan bu yana tüm bilgi ve deneyimleri kapsadığını savunur. İnsanoğlu, yüzyıllar boyunca biriken bu bilginin varlığından çoğu zaman habersizdir. Nötr durumda olan bu yapıların harekete geçmesi için bir tetikleyiciye ihtiyaç vardır. Bu itici kuvvet olmadan arketiplerin algılanması mümkün değildir. Halk hikâyeleri onu meydana getiren milletlerin kültür geçmişini bünyesinde barındıran ve gelecek nesillere aktarılabilirdiği ölçüde varlığını sürdürebilen ürünlerdir. Sözlü kültürün gelecek nesillere aktarılması görevini yüzyıllar boyunca âşıklar üstlenmiştir. Elleriinde sazlarıyla diyar diyar dolaşarak sözlü kültür mirasını gelecek nesillere aktarmakla kalmayıp bu ürünlerin korunması için de yoğun çaba harcamışlardır. Dede Korkut'tan Âşık Şenlik'e bütün bir âşıklık geleneği hazinesinin günümüz âşıklarının kaleminde yeniden şekillenmiş halleri olan halk hikâyelerinin kolektif bilinçdışının ürünleri olan arketipler vasıtasıyla değerlendirilmesi son derece önemlidir. Bu çalışmamızda Âşık Günay Yıldız'ın Avcı Mustafa İle Şahnizer Sultan Hikâyesi, J.Campbell'in “Kahramanın Sonsuz Yolculuğu” kitabında bahsettiği

\*\* **Kaynak Gösterim / Citation / Цитата:** Kaya, A. (2022). Âşık Günay Yıldız'ın Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan Hikâyesinin Arketipsel Sembolizm Bağlamında Değerlendirilmesi . *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* , 1 (56) , 185-197 . DOI: 10.17498/kdeniz.1206963

\* ORCID: [0000-0002-5969-4831](https://orcid.org/0000-0002-5969-4831). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı / Doktora Öğrencisi. Ardahan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Türk Halk Edebiyatı, [ademkaya2009@hotmail.com](mailto:ademkaya2009@hotmail.com)

## Âşık Günay Yıldız'ın Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan Hikâyesinin...

ayırılma- erginlenme ve dönüş aşamalarını içerisinde yer alan yüce birey, gölge, persona ve anima/animus arketipleri esas alınarak değerlendirilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Jung, arketip, sembolizm, halk hikâyesi, kolektif bilinçdişi.

### ABSTRACT

Works based on narration enclose the political, social, economic, and religious elements of the society to which they belong, undertake the function of carrying the knowledge and experience of the past to the present day, and have symbolic meanings that need to be analyzed using assorted methods. Archetypal symbolism, with a collective subliminal at its center, is one of the methods used to resolve literary works. Jung argues that archetypes are common structures seen in all humans and encompass all knowledge and experiences since the first man. Human beings are often unaware of the existence of this knowledge, which has accumulated over the centuries. A trigger is needed for these structures, which are in a neutral state, to act. Without this propulsion, archetypes cannot be comprehended. Folk stories are outcomes that contain the cultural background of the nations that created them and can continue to exist to the extent that they can be passed on to future generations. For centuries, minstrels have undertaken the task of transmitting verbal culture to future generations. Not only have they traveled around the land with their musical instruments and passed on their verbal cultural heritage to future generations, but they have made intensive efforts to preserve these outcomes. It is extremely substantial to evaluate the folk tales, which are the reshaped versions of the treasure of the minstrel tradition, from Dede Qorqut to Aşık Şenlik, through archetypes, which are the outcomes of the collective unconscious. In this study, Aşık Günay Yıldız's Story of "Hunter Mustafa and Şahnizer Queen" was evaluated on the basis of the great individual, shadow, persona, and anima/animus archetypes within the stages of separation-initiation and return mentioned by J. Campbell in his book "The Hero's Infinite Journey".

**Keywords:** Jung, archetype, symbolism, folktale, the collective unconscious.

### АННОТАЦИЯ

Жанры, основанные на повествовании, являются произведениями содержащими политические, социальные, экономические и религиозные элементы того общества, к которому они принадлежат и берут на себя функцию передатчика знаний и опыта с прошлого в настоящее и нагружены символическими значениями. Архетипический символизм, в центре которого находится коллективное бессознательное, является одним из методов при анализе литературных произведений. Юнг утверждает, что архетипы — это общие структуры, наблюдаемые у всех людей и охватывающие все знания и опыт, начиная с первого человека. Люди часто не подозревают о существовании знаний, которые накапливались веками. Для активации этих нейтральных структур необходим триггер. Без этой движущей силы невозможно восприятие архетипов. Народные сказки — это произведения, которые содержат культурную историю народов и могут сохраниться в той мере, в какой их можно передать будущим поколениям. На протяжении веков ашуги брали на себя задачу передачи устной культуры будущим поколениям. Они путешествовали с одного места в другую со своими инструментами, не только передавая устное культурное наследие будущим поколениям, но и прилагая большие усилия для защиты этих произведений. Чрезвычайно важно оценивать народные сказки, представляющие собой переработанные версии сокровища ашугнской традиции от Деде Коркута до Ашика Шенлика, через архетипы, являющиеся продуктами коллективного бессознательного. В нижеследующем исследовании “История Авджи Мустафы иле Шахнизер Султан”

Ашика Гюнай Ыылдыза, оценивается на основе архетипов личности, тени, персоны и анимы/анимуса, которые включены в этапы разделения, инициации и возвращения, упомянутые в книге Дж. Кэмпбелла “Бесконечное путешествие героя”.

**Ключевые слова:** Юнг, архетип, символизм, сказка, коллективное бессознательное.

## GİRİŞ

Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk ürünleri olarak kabul edilen halk hikâyeleri (Alptekin, 2021:18) toplumun sosyal, siyasi, ekonomik ve dini unsurları bünyesinde barındıran geçmişin bilgi ve tecrübesini günümüze taşıma işlevini üstlenen sembolik anlamlar yüklü eserlerdir.

Arketipsel sembolizm, edebî ürünlerin yorumlanmasında kolektif bilinçdışını merkeze almaktadır. Jung, (Stevens, 1999: 48) arketiplerin tüm insanlarda görülen müşterek yapılar olduğunu ve ilk insandan bu yana tüm bilgi ve deneyimleri kapsadığını savunur. İnsanoğlu, yüzyıllar boyunca biriken bu bilginin varlığından çoğu zaman habersizdir. Nötr durumda olan bu yapıların harekete geçmesi için bir tetikleyiciye ihtiyaç vardır. “Birer hareket kodu olan arketipler, ortak bilinçdışında biriken mitik enerji birikimini şimdileştirme/ güncelleştirme ve derin bilinçdışı akıntılarını arketipsel semboller aracılığıyla bilince taşıma işleviyle öne çıkarlar” (Korkmaz, 2016: 13). Bu itici kuvvet olmadan arketiplerin algılanması mümkün değildir.

Halk hikâyeleri ait oldukları milletlerin kültür geçmişini bünyesinde barındıran ve gelecek nesillere aktarılabildiği ölçüde varlığını sürdürebilen ürünlerdir<sup>1</sup>. Sözlü kültürün gelecek nesillere aktarılması görevini yüzyıllar boyunca âşıklar üstlenmiştir. Elllerinde sazlarıyla diyar diyar dolaşarak sözlü kültür mirasını gelecek nesillere aktarmakla kalmayıp bu ürünlerin korunması için de yoğun çaba harcamışlardır. Altınkaynak, âşıkların toplumun dili, sözcüsü ve toplumsal birikimin yaşatılması itibarıyla birer kültür bekçisi olduklarını belirtir (2019a: 32).

Arketiplerin yaşanılan çağa ve zamana göre kendini şekillendirip var olabildiği (Eşitti, 2016: 53) bilgisinden hareketle Dede Korkut’tan Âşık Şenlik’e bütün bir âşıklık geleneği hazinesinin günümüz âşıklarının kaleminde yeniden şekillenmiş halleri olan halk hikâyelerinin kolektif bilinç dışının ürünleri olan arketipler vasıtasıyla değerlendirilmesi son derece önemlidir. Günümüz âşıklarının yaşadıkları tüm zorluklara<sup>2</sup> rağmen sahip oldukları kültürel mirası modern çağın gerçekleriyle harmanlayarak ortaya koydukları eserlerin incelenmesi hem sahip olduğumuz kültürel mirasın gün yüzüne çıkarılmasını hem de günümüz halk hikâyeciliği hakkında fikir sahibi olmamıza katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

Bu çalışmamızda Âşık Günay Yıldız’ın<sup>3</sup> Avcı Mustafa İle Şahnizer Sultan Hikâyesi J.Campbell’in “Kahramanın Sonsuz Yolculuğu” kitabında bahsettiği ayrılma- erginlenme ve dönüş aşamaları içerisinde yer alan yüce birey, gölge, persona ve anima/animus arketipleri esas alınarak üç bölümde incelenmiştir. Birinci bölüm olan Yola Çıkış aşamasında kahramanın macera çağrısına yanıt verip benlik

<sup>1</sup> Daha fazla bilgi için bkz. Durbilmez, 2006: 341-364; Durbilmez, 2017: 19-75.

<sup>2</sup> Daha fazla bilgi için bkz. Ekici, 2011: 7-15.

<sup>3</sup> Daha fazla bilgi için bkz. Gökşen, 2012.

## Âşık Günay Yıldız'ın Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan Hikâyesinin...

mücadelesine başlaması, ikinci bölüm Erginlenme aşamasında gölgesiyle mücadelesi ve yüzeysel değişimi, son aşama olan Dönüş'te ise nihai ödülüne kavuşması anlatılmaktadır.

### AVCI MUSTAFA İLE ŞAHNİZER SULTAN HİKÂYESİNİN EPİZOTLARI

1. Helen ülkesinin Güder şehrinde Abdullah Ağa adında zengin bir adam yaşamaktadır. Bu adamın yedi kızı ve Mustafa adında bir oğlu vardır.
2. Mustafa, Ceylan Dağı'nda avlanmaya çıktığı bir gün güzeller sürüsü içinde bir kızı görür görmez âşık olur.
3. Mustafa, aşkın tesiriyle bayılır. Rüyasında aşk badesi içerek saz çalıp şiir söylemeye başlar.
4. Aksakallı bir derviş Mustafa'ya âşık olduğu kızın Karan ülkesinin Serhat şehrindeki Ahmet Şah'ın kızı Şahnizer Sultan olduğunu söyler.
5. Şahnizer Sultan da Mustafa'yı görünce ona âşık olur ve aşkıdan hasta düşer.
6. Mustafa arkadaşı Hasan'la birlikte Şahnizer Sultan'ı aramak için bir kervana katılıp yola çıkar.
7. Kervanın önünü haramiler keser, Mustafa kendisini yarışmaya katılmak için yola çıkan bir âşık olarak tanıtır. Harami başı, yarışmayı kazanması şartıyla onları serbest bırakır.
8. Serhat şehrine ulaşan Mustafa ile arkadaşı Hasan bir dükkân kiralayıp avladıkları hayvanların derilerini satmaya hem de Şahnizer Sultan'ı aramaya başlarlar.
9. Şahnizer Sultan'ın aşkıdan hastalandığını öğrenen Mustafa, yaşlı bir hekim kılığında Ahmet Şah'ın sarayına gidip sultanla görüşür.
10. Âşıkların gizlice buluştuklarını gören birisi, durumu Ahmet Şah'a bildirir ve Mustafa hapse atılır.
11. Şahnizer Sultan, olup biteni babasına anlatır. Şah kızını iyileştirdiği için Mustafa'yı affeder ve zindandan çıkarır.
12. Togan ülkesinin şahı, oğluna Şah'ın kızını almak için şehre gelir ve şaha misafir olur.
13. Mustafa, garip bir âşık kılığında şahların huzuruna çıkıp derdini anlatır.
14. Mustafa'nın sözlerinden etkilenen Ahmet Şah, kızını Mustafa'ya vermeye razı olur.
15. Togan Şahı, olanlara itiraz eder; ancak oğlunun Şahnizer Sultan'ın cariyesi Güleser Cariye ile evlenmek istemesi üzerine mesele tatlıya bağlanır.
16. Ahmet Şah, sevenlere kırk gün kırk gece düğün yapar.
17. Düğünün ardından Mustafa Şahnizer Sultan'la beraber ülkesine döner.

#### 1. YOLA ÇIKIŞ

##### 1.1 Maceraya Çağrı

Erginlenme sürecindeki kahramanın maceraya atılması beklenen bir davranıştır. Durağan bir hayata tahammül edemeyen kahramanın yaşadığı çevre onun varlık alanı olmaktan çıkmıştır, artık bilinmeze doğru bir yolculuğa çıkması gerekir. J. Campbell bu aşamayı “serüvene çağrı” olarak adlandır ve kahramanın

ruhsal ağırlık merkezinin toplumun sınırlarından bilinmeyen bir bölgeye geçtiğini belirtir (2013: 72).

Kahramanın serüvene başlaması; bir ihtiyaçtan dolayı kendiliğinden yola çıkmak, kendi dışında gelişen olaylar sebebiyle mecbur kalmak ya da bir rastlantı sonunda serüvene başlamak gibi farklı sebeplerle olabilir. Sebep her ne olursa olsun erginlenme sürecine giren kahraman, çağrıya cevap verir ve bir şekilde maceraya başlar. Çağrıya yanıt veren kahramanı Pearson, “gezgin arketipi” ile ifade eder. Ona göre bilinçli olarak bilinmeyene yapılan yolculuk acı çekmek değil serüvendir (2003: 97). Yolculuktaki amaç kahramanın bilinmeze doğru yol alıp kendi dışındaki dünyayı tanınması kadar içsel dönüşümünü de tamamlamasıdır.

Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan hikâyesinde, kahramanı maceraya iten sevdiğini bulma isteğidir. Mustafa, babasının servetinde gözü olmayan işi gücü arkadaşlarıyla ava çıkıp eğlenmek olan bir gençtir. Arkadaşlarıyla ava çıktığı bir günde ceylan yakalamaya çalışan Mustafa'nın önünde güzeller sürüsü peyda olur, güzellerden birini görür görmez âşık olur ve bayılır. Mustafa, uyandığında saz çalıp şiir söyleyebilmektedir; ancak kedisindeki bu değişikliğe bir anlam veremez. Mustafa'yı tedavi için gelen hocalardan biri durumu anlar ve ona ilham geldiğini, bahtının açık olacağını söyler. Mustafa'nın bayıldıktan sonra rüya âleminde bade içerek saz çalıp şiir söylemesi, benlik yolculuğundaki değişimin ilk işaretidir. Doğan Kaya, rüya motifinin âşık edebiyatında kompleks bir özelliğe sahip olduğunu ve rüya gören kişinin sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçtiğini belirtir (1994: 62).

Mustafa artık Abdullah Ağa'nın eğlence düşkünü oğlu değil yüreğine aşk ateşi düşmüş, badeli bir âşiktir. Âşık olduğu kızı tekrar görmek umuduyla Ceylan Dağı'na giden Mustafa, aksakallı bir dervişle karşılaşır ve rüyasında badeyi dervişin elinden içtiğini öğrenir. “Rüyada pir veya Derviş eşinden bade içerek âşık olanların aşkları ulvileşmiştir. Onların sözleri de kendileri gibi yücelmiş olur. Bu sayede aşk cinsellikten uzaklaştırılmış, ulvileştirilmiştir, ilahileştirilmiştir ” (Altınkaynak, 2019a: 34). Derviş, ona âşık olduğu kızın kim olduğunu söyler. “*Yavrum o senin âşık olduğun maşukundur.*” dedi “*Peki baba orası neredir, bu bizim ülkemize benzemiyor*” dedi. Derviş Baba “*Yok yavrum orası Karan ülkesinin Serhat şehridir, babası bir şahıttır, adına Ahmet Şah derler, o da onun kızı Şahnizer Sultan'dır*” dedi” (Yağmur, 2016: 210). Mustafa, artık daha bilinçlidir ve ne yapması gerektiğini biliyordur. Âşık olduğu güzeli ne pahasına olursa olsun bulacaktır. Çünkü derviş ona Şahnizer Sultan'ın da kendisine âşık olduğunu, sevdasından yanıp tutuştuğunu söylemiştir. Bütün bunlar Mustafa'nın ruhsal anlamda olgunlaştığını ve tinsel anlamda yeniden doğduğuna işarettir.

Mustafa arkadaşı Hasan ile yola çıkmaya hazırlanırken annesi onu bu yolculuktan vazgeçirmeye çalışır.

*“Aldı Nergiz Sultan;  
Senin yokluğuna nasıl dayanım,  
Ağlıyaram bunnan bele ay oğul.  
Evlat anasınnan ayrı düşende,  
Sığar mı galeme dile ay oğul.  
Aldı Mustafa,*

## Âşık Günay Yıldız'ın Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan Hikâyesinin...

*Bu aşkın elinden eyledim aman,  
Ne tabip var ne sarmaya bir Lokman,  
Üstümüzde Yaratan var her zaman,  
Mevlâ'm yardım eder kula ay ana.  
Aldı Nergiz Sultan;  
Senin çekip gittiğini bilerler.  
Tanyanlar toplanarlar gelerler,  
Soruşallar mennen haber sorallar.  
Ne deyim gardaşa ele ay oğul.  
Aldı Mustafa,  
De ki getti sevdiğini getire.  
Sevdasını muradına yetire,  
Mustafa der her şey kalır hatıra.  
Yeter sonu hayır ola ay ana.  
Aldı Nergiz Sultan;  
Nergiz Hanım der ki diner mi sızım,  
Demek böyle imiş kaderim yazım,  
Kıyamete kadar doluhan gözüm,  
Bundan sonra bakar yola ay oğul” ( Yağmur, 2016: 213).*

Kahramanın yolculuk konusundaki kararlılığı, yapacağı mücadeleye olan inancını gösterir. Mustafa bir ağa oğludur, ülkesinde istediği kızla evlenip rahat bir hayat sürebilecekken bütün bu imkânları elinin tersiyle iterek benlik macerasına atılır. Oğlunun yola çıkmak konusundaki kararlılığını gören annesi sonunda razı olur. “Oğul gitmezsen olmaz mı?” demek geliyordu içinden. Ancak seni anlıyorum yavrum, ama bu işin dönüşü yoktur. Gitmezsen de evde zarıncı kalacaksın, günden güne göz göre göre eriyip gideceksin” ( Yağmur, 2016: 213).

### 1.2 İlk Eşiğin Aşılması

Macera çağrısına yanıt verip mücadeleye başlayan kahraman, bilinmeze doğru bir yolculuğa çıkar. Bu yolculuk birbirinden farklı ve zor engellerle doludur. Karşılaşılabilecek ilk engel, en zor olanı değildir belki ancak kahramanın kendine olan güveninin artması ve yolculuğun devamı için son derece önemlidir. Onu yolundan döndürmeye ve yıldırıma çalışan engellerin olması erginlenme sürecinin bir gereğidir. Campbell bu engelleri “eşik muhafızı” olarak tanımlar. Ona göre muhafızlar kahramanın dünyasını sınırlayıp bilinmeze yolculuğunu engeller (2013: 94). Sıradan insanlar için bu sınırlar güvende olmanın bir işareti iken benlik mücadelesindeki kahraman için aşılması gereken ilk engeldir.

Hikâyede, aşılması gereken ilk eşik tehlikeli bir vadiden geçebilmektir. Mustafa arkadaşı Hasan'la birlikte çıktığı yolculukta epey yol aldıktan sonra kervancı artık az yolları kaldığını ancak geçmeleri gereken çetin bir geçitten bahseder. Kervan vadiden geçerken etraflarını haramiler sarar ve hepsini esir alır. Kahramanı özel kılan karşılaştığı zorluklar karşısında gösterdiği tutumdur. Kervandakiler ne yapacaklarını bilemezken Mustafa, harami başıyla konuşup onu serbest kalmaları konusunda ikna etmeye çalışır, harami başına derdini saziyle

sözüyle anlatır:

*“Aldı Mustafa,  
Bir aydır gurbet eldeyiz,  
Bizi azat et harami.  
Bitmez tükenmez yoldayız,  
Bizi azat et harami.*

*Harami başının bu dörtlük çok hoşuna gitmişti. Bir tebessüm ederek, "sağ ol âşık" deyince, Mustafa hemen ikinciyi söylemeye başladı.*

*Derdimize eyle çare,  
Senin meskenindir bura,  
Koy garışım âşıklara, Bizi azat et harami.  
Sana çaldık telimizi,  
Baktın gördün hâlimizi,  
Aç gidelim yolumuzu,  
Bizi azat et harami”* (Yağmur, 2016: 218).

Saz, âşiğin alametifarikasıdır<sup>4</sup>. Altınkaynak, saz ile icra edilmeyen ürünlerin boyası dökülmüş, duvarı yıkılmış binaya benzeterek saz çalmayı bilmeyen âşıkların bile sazı yanlarından eksik etmediklerinden bahseder (2019b:245). Mustafa rüyasında pir elinden bade içince saz çalmayı da öğrenmiştir. “Sade kişilikten sanatçı kişiliğe veya sanatçı kişilikten usta sanatçılığa geçişi sağlayan bade içme geleneğinde / rüya motifinde de sazın önemli bir yeri vardır.” (Durbilmez, 2010: 152). Rüyadan uyanınca neler olduğunu soran annesine: “*Ana bir adam gönder, bana şehirdeki saz bent dükkânından on iki telli bir saz getirsinler*” (Yağmur, 2016: 207) diyerek derdini ancak sazla söyleyebileceğini ifade etmiştir. Kahramanın macerası boyunca karşılaştığı engelleri aşmasında derdini tel ile söyleyip insanların yüreğine dokunması etkili olmuştur. Bu bağlamda sazın benlik mücadelesinde önemli bir yardımcı olduğu görülmektedir.

Harami başı, Mustafa'nın sözlerinden çok etkilenir ve merhamete gelir. “Eşiğin aşılması, yolculukta yeni bir süreç başlatır. Kahramanın karşısına çıkan her engel ona yeni ufuklar açar” (Bakırcı, 2019: 41). Kahramanın erginlenme yolunda karşılaştığı ilk ciddi engeli geçmesi onun kararlılığının ve giderek olgunlaştığının bir göstergesidir.

### 1.3 Doğaüstü Yardım - Yüce Birey/ Aksakallı Derviş

Macerasında ilk eşiği aşan kahramanı bundan sonra değişik engeller beklemektedir. “Eşik aşıldıktan sonra, kahraman bir dizi sınavdan geçmek üzere tuhaf biçimde akışkan, belirsiz biçimlerin düş dünyasına doğru ilerler” (Campbell, 2013: 113).

Kahraman, erginlenme konusunda istekli ancak tecrübesizdir. Ona bu yolculukta yol gösterecek doğaüstü yardımcıları ihtiyaç duyar. Bu yardımcı “Yüce Birey” arketipi olarak karşımıza çıkar. Yüce birey, ilk atasından bu yana insanlığın sahip olduğu tecrübenin halk anlatılarında vücut bulmuş halidir. Zor zamanlarında

<sup>4</sup> Daha fazla bilgi için bkz. Durbilmez, 2014: 199-204; Durbilmez, 2019: 50-55.

## Âşık Günay Yıldız'ın Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan Hikâyesinin...

ortaya çıkan yüce bireyin varlığı benlik mücadelesindeki kahraman için son derece önemlidir.

Kahramanın yolculuğa devam etmesi içinde bulunduğu zor durumdan kurtulabilmesine bağlıdır. Eziyet ve sıkıntı serüvenin bir parçası olsa da kişinin bir şekilde bu durumdan kurtulmaya, bir dala tutunmaya ihtiyacı vardır. “Bunca yokluk, çaresizlik ve sıkıntı içinde bir insanın kendi kafasını rahatlatması için tevekküle, sabra, kanaatkârlığa, şükretmeye, kadere bağlanmaya ihtiyacı vardır” (Altınkaynak, 2018: 324). Hikâyede, kahramanın en büyük yardımcısı aksakallı dervıştır. “Kahramanların başı derde girdiğinde, sorunlarının çözümü için kuvvetleri yetmediğinde, önlerine çıkan engellerin, zorlukların hangi yöntemlerle aşılabileceğini bilmediklerinde, kısacası çözümsüzlük aşamasında bir çaresizlik ve acizlik içindelerken, mutlaka onların imdadına yetişen bir bilge adam, bir şaman, bir Hızır bulunur” (Aşkaroğlu, 2013: 124). Mustafa, rüyasında görüp âşık olduğu kızın kim olduğunu öğrenmek ve bir kez daha onu görebilmek için Ceylan Dağı'na gidince dervişle karşılaşır. Derviş ona rüya âleminde aşk badesini kendisinin verdiğini söyler. Mustafa bütün bu olanları anlamaya çalışır ama ne yapması gerektiğini bilemez. Büyük bir çıkmazdadır, dervişten yardım ister “*Derviş Baba, öyle bir çıkmaz yoldayım sen bilirsin, bana yardım et, evvel Allah bir umudum sensin*” (Yağmur, 2016: 218). Bunun üzerine derviş ona bilmesi gerekenleri anlatır. “*Senin nasıl bir yol izleyeceğine söyleyeceğim. Şimdi kulağın aç beni dinle*” (Yağmur, 2016: 210). Derviş, Mustafa'ya âşık olduğu kızın kim olduğunu, nerede yaşadığını ve onun da aşk ateşine tutulduğunu söyleyip “Bundan sonrasını sen bilirsin” diyerek aslında kahramanı yolculuğa çıkma konusunda cesaretlendirmektedir.

Hikâyede, Mustafa'nın bir diğer yardımcısı, arkadaşı Hasan'dır. Zorluklarla dolu macera yolunda kahramanın gerçek dostlara ihtiyacı vardır. Mustafa ile Hasan'ın sağlam bir dostluğu vardır ve bu durum haramilere esir düşünce ortaya çıkar. Mustafa, harami başına yarışmaya katılmak için yollara düştüğü, yanındakinin kim olduğu sorulunca, Hasan için, çırağı olduğunu ve beraber yolculuk ettiklerini söyleyerek arkadaşını korur. Serhat şehrine geldiklerinde ilk iş bir dükkân açıp avladıkları hayvanların derilerini satmaya başlarlar. Şahnizer Sultan'ı aramaya başladıklarında Hasan dükkâna göz kulak olup Mustafa'nın işlerini kolaylaştırmıştır.

### 1.4 Balinanın Karnı / Ceylan Dağı

Benlik mücadelesine başlama sebeplerinden bir de kişinin hissettiği manevi eksikliği giderme çabasıdır. Bu sebeple insanoğlu, sürekli bir arayış halindedir. Maceranın bilinmezlerle dolu olması kahramanın eksikliğine işaretler. “Biz bağımlılıktan çıkarılıp yolculuğumuza doğru itiliriz. Yolda, deneyim yoluyla, acının anlamsız bir ıstırap olması gerekmediğini öğreniriz; o bizi, güçlü bir biçimde, öğrenmeye ve gelişmeye sevk edebilir” (Pearson, 2003: 95). Asıl erdem kişinin bu eksikliğini kabul edip tamlığa ulaşma savaşı verme cesareti göstermesidir. Kahraman, macerasının farklı dönemlerinde doğüstü yardımcılarından destek alsada bu yolcuğa yalnız çıkmıştır ve yalnızlık duygusunu, ülkesini terk edip ailesini geride bırakarak deneyimlemiştir. Campbell, bu aşamayı “balinanın karnı” olarak ifade eder. Ona göre ana rahmini sembolize eden balinanın karnı büyümlü eşikten geçerek



yeniden doğum anlamına gelir (2013: 107).

Balınanın karnı kahramanın yalnız kaldığı, kendisiyle yüzleştiği yeri temsil eder. Mustafa avlanırken yalnızdır ve başından geçenlere kimse şahit olmaz. Hikâyede kahraman için Ceylan Dağı balınanın karnını temsil eder.

*“Mustafa'yım sana geldim,  
Gezdim gördüm ilham aldım.  
Ben sevdayı sende buldum,  
Âşık oldum yara dağlar”* (Yağmur, 2016: 209).

Kahramanımız Ceylan Dağı'nda Şahnizer Sultan'ı görüp âşık olur. Rüyasında aşk badesini içen Mustafa, benlik macerası için gerekli dönüşümü burada geçirir. Artık o günlerini eğlenceyle geçiren bir şah oğlu değil yüreği aşk ateşiyle dolu badeli bir âşıktır. “Erginlenme, varoluşsal durumda temel bir değişime denk düşer; aday sınavından, erginlenme ritüelinden önce sahip olduğundan tamamen farklı bir beden olarak ortaya çıkar ve bir başkası haline gelir.” (Eliade, 2015: 12).

## 2.ERGİNLENME

### 2.1 SINAVLAR YOLU

“Kahraman bir dizi tehlikeli serüven geçirir. Durum ne kadar zorsa, öykü o kadar çekicidir. Ama kahraman asla vazgeçmez. Tam tersine, en zor durumlarda galip gelmek için güç, cesaret ve beceri sergiler (Pearson, 2003: 137).

#### 2.1.1 Gölge ile Yüzleşme

“Gölge bireysel bilinçdışıdır. Toplumsal standartlara ve bizim ideal kişiliğimize uymayan tüm vahşi istek ve duyguları kapsar. Utanç duyduğumuz ve kendi hakkımızda bilmek istemediğimiz her şeydir. (Fordham 2011: 65). Gölge kişinin karanlık yönünü temsil eder ve her fırsatta ona engel olmaya çalışır. Bu durumda yapılması gereken şey kişinin karanlık yönünü keşfedip onunla barışabilmesidir. Bu sayede gölge kahraman için bir engel olmaktan çıkıp mücadelesinde etkili bir silaha dönüşebilir. Pearson, ıstıraplarımızı kabullenmemiz halinde onların birer armağana dönüşeceğini belirtir (2003: 137).

Hikâyede gölge arketipi Togan ülkesinin şahı ile simgelenmiştir. Şahnizer Sultan'ı oğluna almak için Karan ülkesine gelen şah, Şahnizer Sultan ile kavuşmak için gün sayan Avcı Mustafa'nın korkularını gün yüzüne çıkarmıştır. Her şey yolunda giderken hiç beklemediği bir şekilde engelle karşılaşan Mustafa'nın maceraya devam etmesi çözüm üretebilmesine bağlıdır. “Erginlenme aşamasında kahramanın gücünün ve cesaretinin yanı sıra zekâsı da önemlidir. Çünkü sınavlar yolu farklı hilelerle doludur” (Kanter,2005:136). Mustafa'nın şahların huzuruna garip bir âşık kılığında çıkıp derdini tel ile anlatması “*Sana bir ricam var gel kabul eyle,*

*Salma beni derde belaya Şah'im*

*Seven kulu sevdiğinden ayırma*

*Can dayanmaz böyle çileye Şah'im.”* (Yağmur, 2016: 229).

Şahın insafa gelip sevenlerin kavuşmasına razı olmasını sağlamıştır. Kahraman, gölgesiyle yüzleşip onu benlik mücadelesinde kendi safına çekmeyi başararak

## Âşık Günay Yıldız'ın Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan Hikâyesinin...

erginlenme yolundaki en büyük engeli aşmıştır.

### 2.1.2 Yüzeysel Değişim / Persona

Kişinin toplumsal hayattaki yerini, üstlendiği roller belirler. Hayatın olağan akışı içinde insanlar, kendilerinden beklenildiği gibi davranmaya çalışır yani bir çeşit maske takarak başkasıymış gibi davranmak zorunda kalır. “Persona, kendimizi dış dünyaya göstermeden önce taktığımız maskedir” (Ukray, 2016: 126). Halk anlatılarında kahramanın macerası sırasında karşılaştığı engelleri aşmak için kılık değiştirmesi persona arketipiyle ifade edilir. Kahraman, karşılaştığı sorunlar karşısında farklı çözümler üretebildiği ölçüde macerasına devam edebilir

Hikâyede yüzeysel değişim Mustafa'nın yaşlı bir hekim kılığında Ahmet Şah'ın sarayına girip Şahnizer Sultan'la görüşmesinde karşımıza çıkar. “*Önceden yaptırdığı hekimlik elbisesini çıkarıp üzerine giydi. Bir de yüzüne sakal yapıştırtıp, eline de bir baston alarak doğrucu sarayın yolunu tuttu*” (Yağmur, 2016, 219). Kahraman, yüzeysel değişim geçirerek hedefine ulaşmayı arzular.

Kahramanın haramilere esir olduğunda kendisini Abdullah Ağa'nın oğlu Mustafa olarak değil de çırağı ile yollara düşmüş bir âşık olarak tanıtmayı ve Mustafa'nın şahların huzuruna garip bir âşık kılığında çıkması da persona arketipine örnek gösterilebilir. Süme'ye göre kahramanın sıkıntılı durumdan kurtulmak için kimliğini gizleyip farklı kılıklara bürünmesi, dış dünyaya karşı giyilen bir tür zırhtır (2011:156).

## 3. DÖNÜŞ

### 3.1 Nihai Ödül / Bütünlüğe Erme

Macara çağrısına yanıt verip benlik mücadelesine atılan kahraman, birbirinden zorlu engelleri aşarak erginlenme mücadelesini tamamlamaya çalışır. Kahramanın yolculuğunu tamamlayabilmesi bütünlüğe ermesine ve maceraya başladığı yere değişip dönüşmüş olarak geri dönmesine bağlıdır. Campbell, bunu maceracının yaşam değiştiren gezintisinden dönmesi olarak değerlendirir (2013: 222).

İncelediğimiz hikâyede nihai ödül Mustafa'nın Şahnizer Sultan'a kavuşması ve ülkesine geri dönmesidir. “Savaşçının ejderhayı öldürerek korkusuyla yüzleştikten sonra eve dönmesi ve evlenmesi önemlidir (Pearson, 2003: 160). Şahnizer Sultan anima arketipini temsil eder. “Kahramanın, yolculuğunu tamamlayabilmesi ve tamlığa ulaşabilmesi için anima/animusuyla bütünleşmesi şarttır” (Süme, 2011: 31). Mustafa'nın benlik yolculuğu Şahnizer Sultan'a kavuşmasıyla tamamlanır. “Kahramanlık vasıflarına sahip özel kişilerin tamamlayabileceği zor yolda dönüş aslında kahramanın başarılı olduğunun göstergesidir” (Kaya, 2016: 70). Kahramanın çıktığı yolculuk onu dönüştürmüştür. Bu dönüşün sadece kahramanı değil geri döndüğü ülkeyi dönüştürür. Kahraman yeni yanıtlar bulduğundan üretkenlik ve bolluk geri gelmiştir. Ekinler fişkirir, bebekler doğar, salgın hastalık ortadan kalkar ve halk bir kez daha kendini umut ve yaşam dolu hisseder (Pearson, 2003:27).

## SONUÇ

Arketipsel sembolizm bağlamında incelediğimiz Avcı Mustafa İle Şahnizer Sultan Hikâyesi, J. Campbell'in ayrılma-erginlenme- dönüş aşamaları esas alınarak değerlendirilmiştir. Rüyasında gördüğü Şahnizer Sultan'ı bulmak için yurdunu terk eden Avcı Mustafa; macera çağrısına yanıt vererek benlik mücadelesine atılır ve Ceylan Dağı'nda derviş ile karşılaşarak tinsel anlamda doğumunu gerçekleştirir. Erginlenme aşamasında gölgesiyle yüzleşip yüzeysel değişimler geçirerek zorlukların üstesinden gelir. Mustafa'nın Şahnizer Sultan'a kavuşarak memleketine -içsel dönüşümünü tamamlayarak- dönmesi son aşamayı da tamamladığını göstermektedir.

Arketipler kahramanın değişim/dönüşüm süreci anlamamız açısından son derece önemlidir. Hikâyede yüce birey arketipi, kahramanın ne kadar güçlü ve kararlı da olsa binlerce yıllık tecrübe ve yol göstericiliğe muhtaç olduğunu, gölge arketipi bireyin korkularıyla yüzleşmesi ve onu mücadelesinde bir araç olarak kullanması gerektiğini, persona arketipi yüzeysel değişimler yoluyla sorunlar karşısında çözüm üretebildiği sürece mücadelenin devam edeceğini ve anima/animus arketipi bireyin ancak diğer yarısıyla bütünleşerek nihai ödüle ulaşabileceğini göstermiştir. Avcı Mustafa'nın erginlenme yolculuğu dervişin elinden içtiği badeyle farklı bir boyuta taşınmış olup kahraman, hem sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçmiş hem de aşk cinsellikten sıyrılarak ulvilemiştir. Böylece kahramanın macerası daha anlamlı bir hal almış ve yolculuk boyunca karşılaşılan engellerin aşılması konusunda kahraman duygusal ve zihinsel anlamda üstünlüğü ele geçirmiştir.

Halk hikâyeleri, milletin kültür birikiminin bir bütünüdür ve barındırdıkları sembolik anlamlar çözülebildiği ölçüde daha anlamlı hale gelirler. Esasında hikâye kahramanının dönüşümü anlatılırken bütün bir milletin sahip olduğu birikimin değişen zamana ve mekâna göre nasıl yeniden şekillendiği anlatılmaya çalışılmaktadır. Milletlerin kolektif bilinçdışını temsil eden halk anlatılarında insana ait ürünlerin belli bir sistematikte depolandığı ve bunların arketipler aracılığıyla bilince taşınarak yaşadığımız anı ve geleceği anlamlandırma konusunda bizlere katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Arketipsel sembolizm yöntemi edebî eserlerin anlamlandırılması konusunda araştırmacılara yeni ve farklı bir bakış açısı getirmiş ve bu alanda önemli çalışmalar yapılmıştır. Bununla birlikte bu yöntemin eksik yönlerinin olabileceği ve bütün edebî eserlerin çözümlenmesi konusunda yetersiz kalabileceği göz ardı edilmemelidir. "Folklor ürünlerini Eliade, Jung, Campbell gibi psikanalitik kuram çerçevesinde değerlendirmek, tahlil ve tasnif etmek belki psikoloji disiplini dalı içinde geçerliliğini koruyabilir. Ancak halkbilimi adına bunu yapmaya çalıştığımızda yapılan işin eksik, yarım başlı kaldığı görülür" ( Altınkaynak, 2015: 18). Özellikle âşık edebiyatı ürünleri değerlendirilirken sadece metne bağlı kalınmayıp anlatıcı, dinleyici ve icra ortamının da dikkate alınması çalışmaların doğru sonuçlara ulaşılmasına katkı sağlayacaktır.

## Âşık Günay Yıldız'ın Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan Hikâyesinin...

### KAYNAKÇA

- ALPTEKİN. A.B. (2021). Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı (10. Baskı), Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALTINKAYNAK E. (2015). Anlatım Esasına Dayalı Metinler ve Din, Ankara: Ardahan Üniversitesi Yayınları.
- ALTINKAYNAK E. (2018). Erzurumlu Âşık Yaşar Reyhani'yi Anlamak, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Sayı 40, s.318-327.
- ALTINKAYNAK E. (2019a). Âşık Şeref Taşlıova'nın Kendi Tasnifi Hikâyelerinde Aşkın Doğuşu, Anlatımlara- Derlemelere Dayalı Halk Kültürü Makaleler, (Ed. H. İvgin) , Ankara: Kültür Ajans Yayınları, s. 32-34.
- ALTINKAYNAK E. (2019b). Âşık Bahattin Yıldızoğlu'nu Anlamak, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Sayı 44, s.241-251.
- AŞKAROĞLU V. (2013). Dede Korkut Hikâyelerinden Dirse Han Oğlu Buğaç Han Anlatısı Üzerine Simgesel / Arketipsel Bir Çözümleme, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Sayı 17, s.120-132.
- BAKIRCI, N. (2019). Kırım Tatar Masallarından "Altın Alma" Adlı Masalın Arketipsel Sembolizm Açısından Çözümlemesi, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 7, s.36-46
- CAMPELL, J. (2013). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu. (Çev: Sabri Gürses), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- DURBİLMEZ, B. (2006). “Somut Olmayan Kültür Mirası: Halk Hikâyeciliği ve Kars Yöresi Âşıkları”, Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri. Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları, s.341-364.
- DURBİLMEZ, B. (2010). Âşıklık Geleneklerinde Saz, *Millî Folklor*, S. 85, s. 148-158.
- DURBİLMEZ, B. (2014). “Âşıkların Şiirlerinde Saz”, Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Uluslararası Müzik Sempozyumu: Doğu Dünyasında Geleneksel Türk Müzik Kültürü, 9-10 Haziran 2014, Kars, (Ed. R. İmrani), Kars, s. 199-204.
- DURBİLMEZ, B. (2017). Gelenekli Türk Anlatıları, İstanbul: Ötüken Yayınları, s.19-75.
- DURBİLMEZ, B. (2019). Türk Dünyası Kültürü-2, İstanbul: Ötüken Yayınları, s.
- EKİCİ, M. (2011). “Âşıklık Geleneğinin Güncel Sorunları” Somut Olmayan Kültürel Miras Yaşayan Âşık Sanatı Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı (Ed. Ö. Oğuz, S. Gürçayır) Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları, s.7-15.
- ELİADE, M. (2015). Doğuş ve Yeniden Doğuş, (çev. Fuat Aydın), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- EŞİTTİ, A. S. (2016). Arketipsel Sembolizm Açısından Dirse Han Oğlu Boğaç Han Anlatısının İncelenmesi, (Ed. R. Korkmaz) Dede Korkut Okumaları, İstanbul: Kesit Yayınları.
- FORDHAM, F. (2001). Jung Psikolojisinin Ana Hatları. İstanbul: Say Yayınları.
- GÖKŞEN, C. (2012). Günay Yıldız Sana mı Kalmış: Hayatı, Sanatı, Şiirleri,

- Atışmaları ve Hikâyeleri, Ankara: Korza Yayınları.
- JUNG, C. (2013). Dört Arketip. (Çev: Zehra Aksu Yılmaz), İstanbul: Metis Yayınları.
- KANTER, M. F. (2005). Dede Korkut Hikâyelerinin Arketipsel Sembolizm Yöntemiyle Çözümlemesi, *Arayışlar Dergisi*, 7(14): 131-138.
- KAYA, A. (2016) Kırım Türk-Tatar Destanlarının Arketipsel Sembolizm Bağlamında Değerlendirilmesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.
- KAYA, D.(1994). Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- KORKMAZ, R. (2016). Arketipsel Sembolizm Açısından Dede Korkut Anlatılarındaki Yüce Birey ve Alp-Bilge Tipi. İstanbul: Kesit Yayınları
- PEARSON, C. S. (2003). İçimizdeki Kahraman.( Çev: Semra Ayanbaşı), İstanbul: Akaşa Yayınları.
- STEVENS, A. (1999). Jung. .( Çev: Ayda Çayır) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- SÜME, G. Ç. (2011). Köroğlu Merkezli Hikâyelerin Sembolik Açılımı, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- TÜRKAN, K. (2008), Türk Masallarında Kahramanın ve Şamanın Don Değiştirmesi Arasındaki Benzerlikler, *Türkbilig*. Sayı 15, s.136-154.
- UKRAY, M. (2016) Jung Psikolojisi, Ankara: Yason Yayınları.
- YAĞMUR, S. K. (2016), Âşık Günay Yıldız'ın Hikâyelerinin Epizot Ve Motiflerinin İncelenmesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.